

DOROTA SZABAN
KRZYSZTOF LISOWSKI
Uniwersytet Zielonogórski*

SONDAŻ PERSWAZYJNY – CHARAKTERYSTYKA PODEJŚCIA BADAWCZEGO

Streszczenie

Równoległe z wprowadzaniem nowych metod i technik badawczych dotyczących rozwoju technologicznego pojawiają się nowe obszary badawcze związane z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Coraz więcej decyzji podejmowanych jest na podstawie konsultacji społecznych, które czasami przyjmują proste formy, ale niekiedy wymagają przygotowania nowatorskich rozwiązań metodologicznych (m.in. sondaże deliberatywne, metody badań eksperckich Delphi, itp.). Tego typu badania łączą w sobie możliwość praktycznego zastosowania wyników badań oraz naukowego rozpoznania procesów społecznych i ich dynamiki. W nowatorskich podejściach wykorzystuje się elementy tradycyjnie rozumianej metodologii badań (sondaże, wywiady, obserwacje), ale lokowane są one w nieco innym kontekście, co zmienia charakter stosowanych procedur i nadaje im nową jakość – np. badania przyjmują charakter wydarzenia całodziennego, zwiększa się liczba osób jednocześnie uczestniczących w dyskusji, zmienia się strategia rekrutacji, badanie zbliża się swoim charakterem do schematów eksperymentalnych.

Problemem, który w naszej opinii jest obiecujący i daje szerokie możliwości wykorzystywania różnych metod i technik badawczych, są konsultacje społeczne. Stanowią one element wymagany przy podejmowaniu decyzji związanych z wprowadzaniem znaczących inwestycji i decyzji w społecznościach lokalnych.

W artykule prezentujemy własne doświadczenia z tego typu badaniami dotyczącymi rozpoznania siły argumentacji eksperckiej na zmianę postaw

* e-mail: K. Lisowski@is.uz.zgora.pl

wobec inwestycji energetycznej, której powstanie planowane jest na terenie województwa lubuskiego. Przedsięwzięcie badawcze nazwaliśmy sondażem perswazyjnym. Nasza uwaga koncentrować się będzie na przedstawieniu celowości tego typu postępowania, opisie procedury prowadzenia badań (z uwzględnieniem wszystkich etapów procesu badawczego) oraz ewaluacji przedsięwzięcia.

Słowa kluczowe: sondaż perswazyjny, konsultacje społeczne, społeczeństwo obywatelskie, konflikt społeczny, metodologia badań

WSTĘP

Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka podejścia badawczego dającego się wykorzystać jako narzędzie mogące stać się podstawą skutecznego działania na rzecz wzmocnienia procesów demokratycznych w Polsce w wymiarze lokalnym. Chcemy przedstawić technikę badawczą, która pozwala łączyć działanie naukowe z praktyką społeczną. Potrzebę wypracowania optymalnego narzędzia pomiaru postaw społecznych wobec kwestii istotnych dla funkcjonowania społeczności lokalnych stwarza rozwijająca się przestrzeń angażowania obywatelskiego (procedura konsultacji społecznych, partnerstwo z organizacjami pozarządowymi, komisje dialogu społecznego, fundusze sołeckie itp.). Jednakże wciąż można usłyszeć głosy, że dotychczas praktykowane mechanizmy wspierania partycypacji społecznej w tym zakresie nie są wystarczające i pozostają na stosunkowo niskim poziomie¹. Jedną z wielu przyczyn takiego stanu rzeczy jest brak narzędzi i praktyki w stosowaniu komunikacji społecznej nastawionej na identyfikację i rozwiązywanie problemów już na poziomie społeczności lokalnych.

Potrzeba uzyskania społecznego poparcia mieszkańców dotyczy wielu wymiarów funkcjonowania społeczności – od rewitalizacji przestrzeni miejskiej, kwestii ochrony środowiska, rozwiązywania problemów społecznych, po zmiany planów zagospodarowania przestrzennego czy wdrożenie planów inwestycji infrastrukturalnych o dużej skali oddziaływania społecznego. Konieczność uzyskania akceptacji mieszkańców w takich kwestiach niemal zawsze związana jest z pojawieniem się konfliktów społecznych. Przyczyny konfliktów ulokowane

¹ Mimo że wszystkie gminy realizowały projekty z uwzględnieniem partycypacji społecznej mieszkańców, tylko 10% Polaków zadeklarowało, że brało udział w jakichkolwiek konsultacjach społecznych organizowanych w gminach, a 20% gmin podjęło decyzję bez jakichkolwiek konsultacji z mieszkańcami – por. *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce* [2012], tom I, red. Anna Olech, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

są przede wszystkim w sferze obaw i wątpliwości wynikających z rozmiarów ingerencji inwestycji w środowisko naturalne i społeczne [Badera 2010]. Przy realizacji inwestycji infrastrukturalnych konflikty między środowiskiem społecznym (inwestorem, społecznością lokalną, organizacjami społecznymi i władzami samorządowymi) a środowiskiem przyrodniczym (reprezentującymi go grupami przyrodników i ekologów) są w istocie nieuniknione i powinny być traktowane jako stały element w ramach planowania.

Konflikty społeczne na tle powstania inwestycji stają się czynnikiem zmiany we wzajemnych relacjach między członkami społeczności lokalnej. Mnogość perspektyw i indywidualnie odczuwana konieczność obrony stanowisk sprzyjają samoorganizowaniu się społeczności – mieszkańcy powołują do życia stowarzyszenia społeczne, uczestniczą w referendum, tworzą koalicje z podmiotami zewnętrznymi.

W takiej sytuacji ważne jest prowadzenie wielotorowych działań mających na celu z jednej strony włączenie społeczności lokalnej w proces decyzyjny, a z drugiej strony próbę rozwiania wątpliwości i zastąpienia argumentacji emocjonalnej merytoryczną. Tu tworzy się przestrzeń dla szeroko rozumianych konsultacji społecznych, a jednym z narzędzi wykorzystywanych w ramach konsultacji są badania społeczne przybierające postać wielu klasycznych technik badawczych bądź ich triangulacji.

W naszej opinii stosowanie klasycznych rozwiązań metodologicznych nie wydaje się wystarczające, gdyż nie pozwala uchwycić przyczyn i motywów kształtowania postaw zaangażowanych w uzgadnianie kompromisowych rozstrzygnięć stron.

TŁO KONFLIKTÓW SPOŁECZNYCH W GMINACH GUBIN I BRODY

Na obszarze gmin Gubin i Brody zlokalizowane jest jedno z najistotniejszych z punktu widzenia polskiej energetyki złóż węgla brunatnego². Planowane powstanie kopalni i elektrowni na tym terenie budzi wiele kontrowersji, szczególnie wśród członków społeczności lokalnych, dla których inwestycja oznacza zmianę warunków funkcjonowania.

² Znaczenie złoża podkreślane jest w strategicznych dokumentach administracyjnych na różnym poziomie – od centralnego (Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju), po regionalny (Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego do 2020).

Perspektywa budowy kopalni staje się osią dzielącą społeczność lokalną przede wszystkim na przeciwników i zwolenników. W tej strukturze można znaleźć także przestrzeń dla poglądów, które nie są określone w tak jednoznaczny sposób. W przebiegu konfliktu tak zdefiniowani aktorzy muszą wchodzić z sobą w interakcje, komunikować swoje stanowiska.

Najważniejszymi stronami konfliktu są: inwestor (firma energetyczna zdecydowana zainwestować w powstanie kompleksu energetycznego – PGE Gubin sp. z o.o.) oraz społeczność lokalna (mieszkańcy gmin Gubin i Brody). Jest to jednocześnie podstawowa oś konfliktu rozciągająca się pomiędzy dwoma przeciwstawnymi biegunami: zwolennicy vs. przeciwnicy inwestycji.

Mieszkańcy terenów, na których nie ma tradycji wydobywczej, tak jak w wypadku gmin Gubin i Brody, tworzą nowe rozwiązania i sposoby radzenia sobie z zastaną sytuacją. Postępowanie mieszkańców i ich argumentacja są oparte na silnych emocjach, których przyczyny wynikają głównie z obaw o stan środowiska, własne zdrowie i dobra materialne. Negatywne nastawienie mieszkańców do inwestycji jest także wzmacniane społecznym odbiorem samego przemysłu energetycznego. Nie zawsze opinie i argumenty mieszkańców znajdują poparcie w rzetelnej wiedzy eksperckiej i analizach naukowych, do których odwołują się różne środowiska w celu przekonania mieszkańców.

Sytuacja społeczna, z jaką mamy do czynienia od kilku lat na terenie gmin Gubin i Brody, nosi typowe znamiona konfliktu społecznego³. Konflikt społeczny (także ten, z jakim mamy do czynienia w gminach Gubin i Brody) nie ma charakteru jednowymiarowego i nie musi być traktowany jako zjawisko o charakterze dysfunkcyjnym. Praktyka społeczna pozwala bowiem uznać, że wśród funkcji społecznych konfliktów wskazać można znalezienie bardziej odpowiednich rozwiązań, uniknięcie niektórych typów błędów, minimalizowanie ryzyka wystąpienia nieprawidłowości przy podejmowaniu decyzji (ograniczając ryzyko korupcji i konfliktu interesów). Konflikty społeczne pełnią także ważną funkcję w rozwijaniu podmiotowości obywatelskiej i wzroście zaangażowania obywatelskiego społeczności lokalnych (wpływają na kreowanie nawyku udziału

³ Konflikt, zgodnie z definicją J. Bouldinga, to forma współzawodnictwa, w której co najmniej dwie zależne od siebie jednostki lub grupy spierają się o ograniczone zasoby bądź o realizację interesów, które są – lub wydają się – niemożliwe do pogodzenia. Konflikt zostaje zainicjowany, gdy co najmniej jedna ze stron spostrzega, że jej cele, zadania, wartości lub zachowania są sprzeczne z działaniami, wartościami lub celami drugiej strony. Istotą konfliktu jest tym samym hamowanie, utrudnianie bądź ograniczanie realizacji celów przez jedną ze stron. Immanentną cechą konfliktów są też silne emocje.

w oddolnych inicjatywach społecznych, wzrost aktywności w stowarzyszeniach, wzrost partycypacji politycznej).

Zjawisko konfliktu jest przedmiotem zainteresowania socjologów od czasów stworzenia koncepcji społeczeństwa przez Karola Marksa, Georga Simmla czy Maxa Webera. Kluczowa oś teorii konfliktu to podkreślanie nierówności w dostępie do dóbr jako czynnika zmiany społecznej. Współczesne rozumienie konfliktów społecznych oparte jest na koncepcjach R. Dahrendorfa czy L. Cosera. Dahrendorf identyfikuje nieuchronność występowania konfliktów tam, gdzie istnieje stosunek zależności – stronami konfliktu są z jednej strony ci, którzy posiadają władzę, z drugiej strony ci, którzy są tej władzy pozbawieni. Według autora można wskazać na źródła konfliktów w odmienności definiowania interesu wspólnego (dobra wspólnego). Ta definicja może być wykorzystywana jako tło do rozważań na temat sposobów rozwiązywania konfliktów generowanych w społecznościach lokalnych przez planowane inwestycje dużego zasięgu.

Zarządzanie konfliktami społecznymi polega na aktywnym oddziaływaniu na przebieg sporów. W szczególności dotyczy rozpoznania sytuacji przedkonfliktowej i konfliktowej, wyboru i wdrożeniu właściwej strategii opanowywania konfliktu oraz stymulowania konstruktywnych form jego regulacji.

Jednym z rozwiązań jest zastosowanie **metod partycypacyjnych**, nazywanych również „deliberacyjnym modelem podejmowania decyzji” lub „modelem: konsultuj–uwzględniaj–modyfikuj–buduj”. Polegają one na stworzeniu ram regulacji konfliktu, pozwalających na jego ukierunkowanie, poddanie kontroli, ograniczenie gwałtowności, zaoferowanie kanałów artykulacji interesów itd. Stosowanie partycypacyjno-deliberacyjnych form zarządzania konfliktem daje jego uczestnikom poczucie podmiotowości, wywierania wpływu, realizacji swoich interesów.

Bazą metod partycypacyjnych są programy promocyjno-konsultacyjne realizowane w myśl tej idei, ponieważ głównym ich celem jest dążenie do wzrostu poziomu akceptacji inwestycji przez społeczność.

Model uczestniczący pozwala w ten sposób nie tylko usprawnić komunikację, wprowadzając wzajemny dialog i wymianę poglądów, lecz także umożliwić lepsze informowanie i edukację społeczeństwa. Umożliwia także dokonanie trafniejszej oceny skutków inwestycji opartej zarówno na specjalistycznej (ekspertckiej) wiedzy, jak i uwzględniającej inne aspekty, np. gospodarcze, kulturowe, światopoglądowe oraz interesy i wartości społeczności.

KONSULTACJE SPOŁECZNE JAKO TECHNIKA ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW SPOŁECZNYCH

Można uznać, że konsultacje społeczne są jedną z istotnych form dialogu społecznego. Tym samym da się je rozumieć jako dwustronną komunikację różnych podmiotów, najczęściej administracji z podmiotami społecznymi i gospodarczymi. Głównym celem organizowania konsultacji jest uzyskanie opinii społecznej w kwestii proponowanych rozwiązań, strategii, inwestycji. Można jednak rozszerzyć rozumienie konsultacji społecznych, traktując je jako sposób uzyskiwania opinii, stanowisk, propozycji itp. od instytucji i osób, których dotkną, bezpośrednio lub pośrednio, skutki proponowanych działań. Konsultacje służącej mają poprawie jakości procesów decyzyjnych. Decyzje podejmowane na bazie konsultacji mogą uwzględniać zróżnicowane potrzeby obywateli, instytucji, organizacji. Wysłuchanie racji różnych stron pozwala wcześniej wychwycić błędy i stworzyć najbardziej optymalne rozwiązania. Konsultacje służą artykulacji i wymianie poglądów, redefiniowaniu pojęcia dobra wspólnego postrzeganego w kategoriach jakości życia całej społeczności. Ten typ rozumienia konsultacji wykorzystujemy przy prezentacji możliwości wpływu na postawy mieszkańców w gminach Gubin i Brody.

Podstawą do przeprowadzenia konsultacji społecznych na poziomie gminy są przepisy określonych ustaw⁴. Zgodnie z nimi rząd i samorzady mogą przeprowadzić konsultacje społeczne w wypadkach przewidzianych ustawą (wtedy często są one obowiązkowe) oraz w innych sprawach ważnych dla wspólnot samorządowych. Często jednak podmioty te rezygnują z tej możliwości.

Za przygotowanie i moderowanie konsultacji odpowiedzialne mogą być różne podmioty – od jednostek władzy centralnej, po prywatnych inwestorów. Celem tego typu działań jest przede wszystkim identyfikacja argumentacji zainteresowanych stron oraz wypracowanie ścieżek kompromisu. Sama idea konsultacji społecznych służy zarówno promocji projektu, czyli przekazaniu rzetelnych i precyzyjnych informacji o projekcie osobom, których on dotyczy, jak i rozpoznaniu opinii osób, które będą lub są odbiorcami inwestycji oraz sformułowaniu kierunków działania, które będą uwzględniały punkt widzenia zainteresowanych stron, a w przyszłości zapobiegały możliwym konfliktom wokół projektu czy też inwestycji.

⁴ Podstawą do przeprowadzenia konsultacji społecznych na gruncie samorządu są przepisy ustaw o: samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r., samorządzie powiatowym z 5 czerwca 1998 r., samorządzie wojewódzkim z 5 czerwca 1998 r.

Wielokrotnie stosowane dotychczas modele konsultacji okazały się niewystarczające w obliczu zmian sposobu podejmowania decyzji dotyczących funkcjonowania społeczności lokalnych. W publicznej debacie pojawiają się nowi aktorzy (organizacje pozarządowe, media, indywidualni obywatele), którzy chcą, aby i ich głos został wysłuchany. Demokracja praktykowana jest nie tylko w sytuacji wyborów, a obywatele chcą się wypowiadać w sprawach publicznych.

Analizy⁵ ilustrują, że konsultacje społeczne przeprowadzane są zazwyczaj w sytuacjach konieczności spełnienia wymogów prawnych – wydaje się, że w dużej części przypadków realizowane są jedynie po to, aby odnotować fakt, że się odbyły, bez względu na to, jaki przyniosły rezultat. Można wskazać również, że zaangażowanym stronom brakuje wspólnej wiedzy na temat przygotowanych planów, wzajemnych oczekiwań i dotąd podejmowanych działań. Skutecznemu informowaniu służy wykorzystanie kanałów komunikacyjnych. Jak na razie stosowane są raczej najbardziej standardowe rozwiązania, takie jak wyłożenie konsultowanych dokumentów do wglądu w urzędzie lub umieszczenie ich w Internecie i zebranie pisemnych opinii innych instytucji publicznych, partnerów społecznych lub mieszkańców. Konsultacje często mają także postać spotkań i debat publicznych poprzedzonych udostępnieniem konsultowanego dokumentu w urzędzie lub na stronie internetowej oraz konsultacji „indywidualnych”, polegających na przesyłaniu uwag i sugestii drogą mailową, ewentualnie pocztą tradycyjną lub składaniu ich w urzędzie. Popularnością cieszą się także sondy internetowe.

SONDAŻ PERSWAZYJNY

Badanie, które zrealizowaliśmy, wpisuje się w szeroki nurt konsultacji społecznych. Tym razem chodziło o zaprezentowanie zgromadzonemu audytorium wystąpień specjalistów w dziedzinie budowy i eksploatacji złóż węgla brunatnego (perswazja), a także zbadaniu przed wystąpieniami ekspertów i po tych wystąpieniach poziomu wiedzy i postaw wobec inwestycji (dwukrotny sondaż). W trakcie

⁵ Por. Robert D. Putnam [2008], *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 53; D. Długosz, J.J. Wygnański [2005], *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Warszawa: Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, s. 23 lub A. Ferens, R. Kondas, I. Matysiak, G. Rzeźnik, M. Szyrski [2010], *Jak prowadzić konsultacje społeczne w samorządach? Zasady i najlepsze praktyki współpracy samorządów z przedstawicielami społeczności lokalnych. Przewodnik dla samorządów*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej; http://www.frdl.org.pl/main/monitoring_legislacji_n.htm (dostęp 12 stycznia 2012 r.).

spotkania, po wystąpieniu specjalistów, a przed drugim pomiarem (posttestem) odbyła się moderowana dyskusja. Realizacja całego projektu składała się z kilku etapów, których szczegółowe omówienie prezentujemy poniżej.

PROBLEM BADAWCZY

Z prowadzonych wcześniej sondaży reprezentatywnych na terenie gmin Gubin i Brody wiadomo było, że jednym z poważniejszych problemów, z którym zmagali się mieszkańcy, był niedostatek wiedzy na temat planowanej inwestycji energetycznej (kopalni i elektrowni). Chodziło o wiele aspektów przedsięwzięcia, począwszy od obszaru i terminów realizacji inwestycji, losów wysiedlonych osób, zasad rekompensowania utraconego mienia, a skończywszy na technologii prowadzenia odkrywki i jej szkodliwości dla zdrowia mieszkańców i środowiska. Niski poziom wiedzy powodował wiele niedomówień, a opinie mieszkańców o inwestycji często były formułowane na podstawie nieprawdziwych przesłanek. Taki stan rzeczy skłonił nas do zadania pytania, na ile uzyskanie rzetelnej wiedzy eksperckiej może wpływać na zmianę poziomu wiedzy i postaw wobec planowanej inwestycji. Zdecydowaliśmy, że w trakcie badania podjęte zostaną wątki dotyczące:

- wysiedleń i rekompensat z tym związanych,
- wpływu inwestycji na środowisko,
- rozwiązań technologicznych w planowanej kopalni odkrywkowej.

Wydawało nam się, że powyższe kwestie w największym stopniu zainteresują uczestników spotkania i skłonią do prowadzenia dyskusji z ekspertami.

ORGANIZACJA SONDAŻU PERSWAZYJNEGO

W badaniu uczestniczyło 100 mieszkańców gmin Gubin i Brody, którzy zostali zaproszeni na pięciogodzinne spotkanie. Z powodów logistycznych (dobrego dojazdu) na miejsce spotkania wybraliśmy miasto Gubin. Badanie odbyło się w sali jednego z liceów. Rekrutacja uczestników rozpoczęła się wcześniej. W trakcie realizowanego przez nasz zespół badania sondażowego ankieterzy – na koniec wywiadu – zadawali pytanie dotyczące chęci udziału w spotkaniu z ekspertami. Ci respondenci, którzy wyrazili zgodę, proszeni byli o podanie swoich danych kontaktowych. Tak stworzona baza posłużyła do rekrutacji uczestników spotkania. Dodatkowo wykorzystaliśmy informację o pozytywnym lub negatywnym nastawieniu do inwestycji. Zależało nam na tym, aby żadna z tak zdefiniowanych grup

nie zdominowała spotkania. Bezpośrednia rekrutacja miała charakter telefoniczny i odbywała się na podstawie krótkiej ankiety. Rekruterzy umawiali się na kolejną rozmowę, mającą charakter przypominający, dzień przed planowanym spotkaniem, zostawiali także swój numer telefonu z prośbą o kontakt, gdyby decyzja o udziale w badaniu potencjalnych uczestników uległa zmianie. Podobnie jak w zogniskowanych wywiadach grupowych staraliśmy się zaprosić większą liczbę uczestników, zakładając, że w ostatniej chwili część z nich może zmienić swoją decyzję i nie przyjść na spotkanie. Dodatkową motywacją dla zaproszonych była rekompensata finansowa, którą badani otrzymywali na zakończenie spotkania. Wszystkie opisane wyżej zabiegi miały zagwarantować udział odpowiedniej liczby uczestników charakteryzujących się określonymi cechami i cel ten został osiągnięty. Zaznaczyć musimy, że opisany dobór jednostek do badania nie miał na celu wyłonienia reprezentacji umożliwiającej wnioskowanie na całą populację. Tak dobraną próbę należy określić jako celową.

PRZEBIEG SPOTKANIA

Spotkanie rozpoczęło się od rejestracji uczestników, chodziło nam o ustalenie, kto ostatecznie będzie brał udział w badaniu. Przy okazji rejestracji wręczaliśmy uczestnikom spotkania bon na obiad, na każdym z nich wpisany został numer, którym posługiwali się respondenci podczas wypełniania ankiet. Umożliwiło to łączenie kwestionariuszy od jednego respondenta i dokonywanie analiz panelowych. Cała procedura wpisywania numerów była kontrolowana przez zespół prowadzący badanie. Po rejestracji uczestnicy zgromadzili się w sali, w której odbywało się badanie. Prowadzący spotkanie (moderator) przedstawił zespół i zaprezentował program spotkania. Następnie wręczono badanym kwestionariusze i poproszono o udzielenie odpowiedzi na zawarte w nich pytania (ankieta audytoryjna). Po zebraniu wszystkich ankiet rozpoczęły się trzy prezentacje dotyczące wskazanej wyżej problematyki. Zaproszeni goście (dwaj pracownicy naukowcy i przedstawiciel inwestora) zaprezentowali swoje wystąpienia. Ustaliliśmy zasadę, że seria ewentualnych pytań, polemik, wygłaszania własnych opinii rozpocznie się po wszystkich prezentacjach. Dyskusja była dla nas bardzo ważnym elementem spotkania. Zakładaliśmy, że przyniesie nam szereg ciekawych informacji związanych z oceną wystąpień prelegentów, a także ujawni obawy lub nadzieje mieszkańców związane z ewentualną inwestycją. Liczyliśmy także na polemiki zwolenników i przeciwników. Przypomnijmy, że jednym z założeń rekrutacji uczestników spotkania było ustalenie jednakowych proporcji między

nimi. Tak jak się spodziewaliśmy, dyskusja była żywa, nie brakowało pytań, polemik, pojawiło się sporo emocji. Po zakończeniu dyskusji i podsumowaniu spotkania uczestnikom wręczono drugi kwestionariusz i ponownie poproszono o udzielenie odpowiedzi na zawarte w nim pytania. Kwestionariusze składały się z identycznych części (pytań), w drugim dodatkowo zamieściliśmy blok ewaluujący przebieg spotkania. Interesujące nas kwestie to między innymi:

- określenie poziomu zainteresowania problematyką budowy kompleksu energetycznego,
- ustalenie poziomu wiedzy dotyczącej powstania kopalni i elektrowni,
- identyfikacja największych uciążliwości związanych z budową i funkcjonowaniem kompleksu,
- pozytywne i negatywne konsekwencje w dłuższej perspektywie istnienia kompleksu,
- określenie się badanych po stronie zwolenników lub przeciwników inwestycji,
- ocena przebiegu spotkania (tylko w drugim kwestionariuszu).

USTALENIA EMPIRYCZNE

W trakcie badania uzyskaliśmy dwa rodzaje danych (ilościowe i jakościowe). Pierwsze pochodziły z dwukrotnego badania sondażowego (panel audytoryjny), drugie to zapis audio i transkrypcja całego spotkania, w tym dyskusji. Stały się one podstawą do analiz i próby udzielenia odpowiedzi na wcześniej postawione pytania badawcze.

Udało nam się ustalić, że konsekwencją spotkania jest zdecydowany wzrost wiedzy na temat planowanej inwestycji (różnych jej aspektów)⁶. Najwyższy wzrost wiedzy dotyczył lokalizacji inwestycji⁷, planowanego terminu jej rozpoczęcia i stosowanej technologii. Niestety, nie jesteśmy w stanie odpowiedzieć na

⁶ Różnice uzyskanych odpowiedzi na pytanie o **poziom wiedzy o inwestycji** można scharakteryzować następująco: bardzo niski poziom wiedzy – sondaż A: 19,1%; sondaż B: 1,7%; niski poziom wiedzy – sondaż A: 22,1%; sondaż B: 6,7%; średni poziom wiedzy – sondaż A: 25%; sondaż B: 11,7%; wysoki poziom wiedzy – sondaż A: 22,1%; sondaż B: 28,3%, bardzo wysoki poziom wiedzy – sondaż A: 11,8%; sondaż B: 51,7%

⁷ Różnice uzyskanych odpowiedzi na pytanie o **poziom wiedzy o lokalizacji inwestycji** można scharakteryzować następująco: bardzo niski poziom wiedzy – sondaż A: 4,5%; sondaż B: 4,8%; niski poziom wiedzy – sondaż A: 16,4%; sondaż B: 4,8%; średni poziom wiedzy – sondaż A: 29,9%; sondaż B: 15,9%; wysoki poziom wiedzy – sondaż A: 26,9%; sondaż B: 30,2%, bardzo wysoki poziom wiedzy – sondaż A: 22,4%; sondaż B: 44,4%.

pytania, na ile trwały jest ten wzrost i czy inne źródła wiedzy (prasa, rozmowy z sąsiadami, Internet itp.) nie spowodują ponownego poczucia dezinformacji i zagubienia.

Wyższy poziom wiedzy spowodował zmniejszenie poziomu obaw wobec niektórych negatywnych konsekwencji inwestycji. Zmiany dotyczyły przede wszystkim takich aspektów jak ekologia i ogólnie pojmowane kwestie społeczne. Niektóre obawy pozostały na tym samym poziomie, dotyczyły one takich kwestii jak hałas, pylenie, wyrobisko. Odnotowaliśmy także wzrost poziomu pozytywnego postrzegania wpływu inwestycji na różne wymiary funkcjonowania gminy (poziom zatrudnienia, korzyści finansowe, rozwój biznesu). Częściej prezentowane były także pozytywne opinie o pośrednim wpływie inwestycji na funkcjonowanie społeczności lokalnej (poprawa jakości służby zdrowia, rozwój szkolnictwa, wzbogacenie oferty spędzania czasu wolnego).

SONDAŻ PERSWAZYJNY NA TLE INNYCH PROCEDUR BADAWCZYCH

Zaproponowana procedura badawcza inspirowana jest wieloma uznanymi sposobami postępowania badawczego. Można odnieść się do sondażu deliberatywnego, panelu, schematów eksperymentalnych czy w końcu dyskusji grupowej. Elementy powyższych procedur znalazły się w sondażu perswazyjnym. Jaka jest w takim razie specyfika zaproponowanego podejścia badawczego? Najłatwiej będzie można ją pokazać, odnosząc się do innych metod i technik.

– W sondażu perswazyjnym, inaczej niż w sondażu deliberatywnym, nie chodzi o wybór najlepszego dla społeczności lokalnej rozwiązania z zaproponowanych i dyskutowanych w gronie eksperckim, tylko o przekazywanie wiedzy eksperckiej i umożliwienie na tej podstawie formułowania opinii i postaw.

– Dyskusja grupowa realizowana jest w bardzo dużym gronie osób (w naszym przypadku 100 uczestników), nie ma możliwości, aby każda z osób biorących udział w badaniu wyraziła swoją opinię. Najczęściej wypowiadają się osoby o specyficznych cechach (niemające problemów z wypowiedaniem się na forum, prezentujące skrajne opinie).

– W klasycznych badaniach eksperymentalnych powinna się pojawić grupa kontrolna, w sondażu perswazyjnym taki element nie występuje i realizacja dwóch pomiarów tego samego dnia z osobami, które nie uczestniczyły w spotkaniu, miałyby się z celem. W tym wypadku można jedynie zrealizować posttest.

– Zastosowanie panelu (dwukrotnego pomiaru tych samych respondentów) umożliwiło identyfikację przepływów netto (w wymiarze indywidualnym).

PODSUMOWANIE

Obserwowany wzrost zainteresowania promocją partycypacji obywatelskiej pozwala uznać, że tematyka ta będzie zyskiwać na aktualności. Dotychczasowe doświadczenia upoważniają nas do stwierdzenia, że konsultacje społeczne realizowane są w wąskim tego słowa znaczeniu i traktuje się je jako formalne procedury realizowane na podstawie obowiązujących przepisów.

Analizując tę sytuację z wielu perspektyw, można zadać sobie pytanie, czy i w jakim zakresie badacze społeczni mogą pomóc w prowadzeniu bardziej efektywnych konsultacji społecznych. Naszym zdaniem – tak. W naszym opracowaniu staraliśmy się pokazać, że formy konsultacji społecznych powinny się zmieniać i mogą przyjmować formę nowatorskich badań społecznych. Nowatorstwo nie polega w naszym projekcie na wymyśleniu zupełnie nowej procedury badawczej, ale na połączeniu już istniejących rozwiązań, tak by mogło to stanowić nową jakość. Drugim istotnym wątkiem jest zbliżanie badań socjologicznych do praktyki społecznej. Stają się one wówczas nie tylko podstawą do lepszego rozumienia mechanizmów życia społecznego, lecz także elementem pozwalającym na wypracowywanie optymalnych decyzji dla społeczności lokalnych. Wyniki naszych badań są wykorzystywane również w takim celu.

BIBLIOGRAFIA

- Badera J. [2010], *Konflikty społeczne na tle środowiskowym związane z udostępnianiem złóż kopalin w Polsce*, „Gospodarka Surowcami Mineralnymi”, tom 26, zeszyt 1.
- Frankfort-Nachmias C., Nachmias D. [2001], *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań.
- Długosz D., Wygnański J.J. [2005], *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa.
- Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, [2012], tom I, red. Anna Olech, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Ferens A., Kondas R., Matysiak I., Rzeźnik G., Szyrski M. [2010], *Jak prowadzić konsultacje społeczne w samorządach? Zasady i najlepsze praktyki współpracy samorządów z przedstawicielami społeczności lokalnych. Przewodnik dla samorządów*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, <http://www.frld.org.pl/main/monitoring_legislacji_n.htm> 12.01.2012.

- Lisek-Michalska J., Daniłowicz P., (red.) [2004], *Zogniskowany wywiad grupowy, studia nad metodą*, Łódź.
- Moore Ch. [2009] *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa.
- Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego do 2020.
- Putnam R.D. [2008], *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- <www.mrr.gov.pl/ministerstwo/prawo/obowiazujace.../M20110423.pdf> 31.08.2012.
- <http://lubuskie.pl/uploads/pliki/Biuro_prasowe/Za%C5%82o%C5%BCenia%20Strategii%20Rozwoju%20Polski%20Zachodniej_2.04.2012.pdf> 31.08.2012.
- <<http://www.partycypacjaobywatelska.pl/techniki>> 15.12.2012.

Dorota Szaban
Krzysztof Lisowski

PERSUASIVE SURVEY - CHARACTERISTICS OF THE RESEARCH APPROACH

(Abstract)

There are two parallel ways nowadays, which decides of the background of social research – on one hand we have new methods and techniques associated with the technological development, on the other we can introduce new areas of research related to the idea of civil society. Public decisions are more often made on the basis of public consultations – sometimes they have simple forms, but sometimes use some kind of methodological innovation (such as deliberative polls, Delphi groups, etc.). Such studies combine the possibility of practical application of research results and scientific recognition of the social processes and dynamics. Preparing public consultations innovative researches use elements of classical methodology (surveys, interviews, observations), but put them in a slightly different context. That changes the nature of the procedures – f.e. conducting research become all day event, an increasing number of people participating in the discussion, new recruitment strategy.

The problem, which in our opinion is becoming popular and offers great opportunities to use different methods and techniques is public consultations. Public consultations are a required element in making decisions related to the implementation of major investment and major decision-making in local communities.

In this paper we present our experience with this type of research, for diagnosis expert reasoning power to change attitudes towards energy investment, which is expected to rise in Lubuskie. Survey research project called “persuasive survey”. Our attention will focus on the presentation of the desirability of this type of conduct, the description of test procedures (including all stages of the research process) and evaluation of the project.

Key words: Persuasive survey, public consultation, civil society, social conflict, research methodology